

manisa- soma eynez karanlıkdere mevkii kapalı ocak kömür madeni işletmesinde işlenen iş cinayetlerine ilişkin gözlem ve değerlendirmeler

1-GİRİŞ

13 Mayıs 2014 Salı günü yerel saatle 15.10 civarında Manisa-Soma Eynez Köyü, Karanlıkdere Mevkiinde ruhsat alanı TKİ Ege Linyit işletmelerine ait olan ve Soma Holding AŞ'ye, 2009 yılında hizmet alım yöntemi ile devredilen kapalı ocak kömür işletmesinde meydana gelen kazada 17 Mayıs 2014 tarihi itibarıyla 5'i maden mühendisi olmak üzere 301 maden emekçisinin (çoğunluğunun) karbonmonoksit gazı zehirlenmesinden yaşamını yitirdiği, 12'si ağır olmak üzere 140 madencinin yaralandığı, 387 madencinin ise sağ olarak kurtarıldığı ifade edilmiştir.

Öncelikle belirtmek gerekir ki, eldeki tüm veriler Soma'da yaşanan facianın, ülkemizde uygulanan emek-üretim ilişkisi politikalarının bir sonucu olduğunu göstermektedir. 1980'li yıllardan sonra uygulama-

ya sokulan neoliberal politikalar ile kamunun elinde bulunan birçok ticari varlık özelleştirmeler sonucunda yeterli bilgi ve donanıma sahip olmayan özel sektöre devredilmiştir. Özel sektör ucuz işgücü-yüksek karlılık ekseninde çalışmalarını sürdürmekte, gelen siyasal iktidarlar da bu düzenin sürdürülmesini amaçlayan yasal düzenlemelerle bu yapının korunmasına ve geliştirilmesine olanak sağlamaktadırlar.

Yaşanan bu süreçte gelen tüm siyasal iktidarlar sermayenin aşırı kar hırsını dizginlemek yerine, ülkemizde yeteri kadar sermaye birikimi bulunmadığını gerekçe göstererek özelleştirme, taşeronlaştırma, sendikasızlaştırmaya hız vermiş, uluslararası çalışma yasalarını görmezden gelmişlerdir. Bunun sonucu olarak ülkemiz, iş kazalarında Avrupa'da birinci, dünyada ise Kore ve Hindistan'dan sonra üçüncü sırada yer alan bir ülke konumuna getirilmiştir.

TMMOB Jeoloji Mühendisleri Odası (JMO), Manisa Soma'da meydana gelen facia sonrasında Oda Başkanı Hüseyin ALAN, II. Başkanı Faruk İLGÜN, Yönetim Kurulu Yazman Üyesi Murat ATEŞOĞULLARI, Yönetim Kurulu Sosyal İlişkiler Üyesi Rengin KONUK, Oda Onur Kurulu Başkanı Dünder ÇAĞLAN ile İzmir Şube Yönetim Kurulu Yazman Üyesi Hüseyin UYTUN'dan oluşan bir heyeti görevlendirmiştir. Heyet, 14-15 Mayıs 2014 tarihleri arasında mahallinde gözlem, inceleme ve araştırmalarda bulunmuş, konuyla ilgili olarak başta Soma'da çalışan meslektaşlarımız olmak üzere birçok kişi ile görüşmeler yapmıştır. Yapılan çalışmaların sonucu düzenlenen ayrıntılı rapor "Manisa-Soma Eynez Karanlıkdere Mevkii Kapalı Ocak Kömür Madeni İşletmesi İş Cinayeti/ İş Kazası Raporu" adıyla ayrıca düzenlenmiş ve basılmıştır.

2. KÖMÜR

Kömür, homojen olmayan, kompakt ve çoğunlukla bitki parçalarından oluşan, tabakalaşma gösteren tortul bir kayadır. İçinde büyük oranda karbon (C), az miktarlarda hidrojen (H)-oksijen (O)-sülfür (S) ve azot (N) elementlerini bulduran ama inorganik (kil, silt, iz elementleri v.b. gibi) maddelerin de olabildiği, batakliklarda oluşan, kahverengi ve siyah renk tonla-

rında olan, katı ve yanabilen fosil organik kütlelerdir (TKİ web sayfası).

2.1 Kömürleşme Olayı

Çoğunlukla bitkisel maddeler ve/veya bitki parçalarının uygun bataklık ortamlarda birikmesi, çökmesi ve jeolojik işlemlerle birlikte yer altına gömülerek ve sonrasında, önceleri gömülmenin oluşturduğu basınç ve ortamın ısasal şartlarından etkilenme ve bu etkilenme sonucu da organik maddenin bünyesindeki fiziksel ve kimyasal değişimler ile kömürleşme gerçekleşir. Kömürleşme sırasında, sıcaklık ve basınç şartlarının bu organik kütleleri etkilemesi sonucu ortamdan sırası ile önceleri (turbadan – alt bitümlü kömür aşamasına kadar) su ve su buharı, CO₂, CO, (taşkömürü aşamasında) CH₄, O₂ ve en ileri aşamalarda da H₂ ve geriye kalan çok az miktardaki CH₄ (antrasit aşamasında) uzaklaşır.

Bu şartların dışında, ortamın volkanik faaliyetleri, fay hareketleri, radyoaktif elementlerin ve ekzotermik reaksiyonların varlığı, yerin ısısını daha fazla bir şekilde ve normalden çok daha fazla artmaktadır. Isı ve basınç arttıkça, önceleri "turba" olarak adlandırılan ama kömür sayılmayan bu organik madde, sırasıyla; linyit, alt bitümlü kömür, taşkömürü, antrasit ve en sonun-

da, şartlar uygunsa, Grafit'e dönüşür. Bu ilerleyen olgunlaşma sürecine Kömürleşme, bu süreci anlatan her aşamaya da "Kömürleşme Derecesi" (Rank) denilmektedir. Kömürleşme süreçleri yaklaşık on binlerce, milyonlarca yıl sürebilmektedir (Ünalın, 2010).

2.2 Soma(Eynez) Kömürün Özellikleri

Soma kömür havzası; rezervi ve kömür kalitesi bakımından Ülkemizin en önemli linyit havzalarından birisidir. Havzada 150 yıldan beri kömür madenciliği yapılmaktadır. Yapılan jeolojik araştırmalar sunucunda kalorisini 4000-5000 Kcal/kg arasında değişen yaklaşık 800 milyon ton linyit rezervinin bulunduğu tespit edilmiştir.

Yukarıda belirtildiği üzere; bölgede farklı sektörlerde, linyit üretimi yapılmaktadır. Linyit oluşumlarının en alt seviyesi Eynez ocaklarından üretilmektedir. Kömür seviyesinin alt kesimleri çok killi ve bol fosil kavkıdır. Ayrıca kireçtaşı, kumtaşı veya kiltaşından oluşan arakatıklar da sıkça bulunmaktadır. Seviyenin üst kesimlerine doğru gidildikçe kömürün kalorisini artır, rengi siyahlaşır, daha sert ve camsı yapı kazanır; bu düzeylerde yer yer az miktarda kükürt de bulunur. Kalınlığı 15 ile 35m. arasında değişmektedir.

Eynez havzasındaki kömür zonlarını değişik doğrultularda kesen (KB-GD, KD-GB ve D-B doğrultulu) çok sayıda fay bulunur. Faylar arası mesafeler 300 m ile 1 km arasında değişirken, faylar boyunca fay breşleri gelişmiştir.

Yeraltı işletmelerinde, kömürün kendiliğinden yanmasını etkileyen faktörlerin başında; kömürün oluşumu, kimyasal özellikleri, uygulanan üretim yöntemi ve havalandırma sistemi ile uygulamaları yer almaktadır.

Soma Eynez kömürleri; göreceli olarak orta seviyede (%10-20)nem ve yüksek oranda kül (%40-50) içeriğine sahiptir. Kül içinde bulunan silis ve alüminyum, genellikle kömürün yanmasında yavaşlatıcı, pirüt ve uçucu maddeler ise hızlandırıcı etki yapar (Yılmaz, 2002).

Kömürler içerisindeki uçucu madde miktarı arttıkça, kömürün kendiliğinden yanma özelliği artar. Soma Eynez kömürleri yüksek kömürleşme derecesine (yüksek ranklı kömürler) sahip oldukları için uçucu

madde miktarı yüksektir. Uçucu kömür gazları patlayıcı ve yüksek yanıcı özellik gösterirler.

Yanıcı özellikler sunan kömürlerin yeraltı işletmelerinde ağaç tahkimat kullanılmaması gerekir. Üretim sırasında oluşan göçüklerden alınamayarak bırakılan ağaç tahkimatlar kömürün oksidasyonu sonucu kızışması ile ocak yangınlarını önlenemez boyuta çıkarır.

3-RUHSAT HUKUKU

Soma ve yakın civarında tespit edilen yaklaşık 800 milyon ton linyit rezervinin,700 milyon tonu Türkiye Kömür İşletmeleri Kurumu Genel Müdürlüğüne (TKİ) bağlı Ege Linyitleri İşletmesi Müessese Müdürlüğü (ELİ) ruhsat sahalarında yer almaktadır. ELİ Sahalarından 2013 yılında yaklaşık 15 milyon ton tüvanan linyit üretimi gerçekleştirilmiştir. Bu üretimin yaklaşık 5 milyon tonu açık ocaklardan, geriye kalan 10 milyon ton ise yeraltından çıkarılmıştır.

TKİ; 2006 yılından itibaren Soma havzasında kömürün yanma özelliğinin gerektirdiği yeni yatırımın maliyetinden kaçınmak için kendi olanakları ile yer altı üretimi yapmaktan çekilmiş kömür sahalarının ruhsatını kendi elinde tutarak hizmet alım ya da rödövens sözleşmeleri ile yer altı üretimini özel şirketlere bırakmıştır.

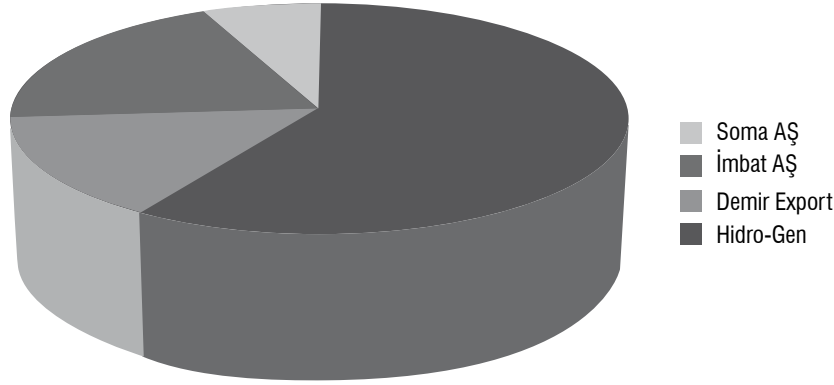
13 Mayıs günü meydana gelen elim maden kazasının yaşandığı saha; 2006 yılında hizmet alım sözleşmesi ile önce Park Teknik Şirketine verilmiştir. Park Teknik, bu ocakta yılda ancak 1.5 milyon ton maksimum üretim yapılacağını ve toplam 800 işçi istihdamının mümkün olabileceğini TKİ işletmesine rapor etmiştir. Üretim sırasında kömürün yanıcı olması ve güvenli işletme maliyetinin yüksek olması sebebiyle Park Teknik rödövens ön ödemesini yakarak ve bu durumu Türkiye Kömür İşletmelerine rapor ederek sahadan çekilmiştir. Aynı saha 2009 yılında Soma Kömürleri A.Ş.'ne devir yapılmıştır. Havza içinde sınırları belirlenen yaklaşık 18 milyon ton rezervli bir alanda çalışma yapması öngörülen Soma Kömür A.Ş.'nin en az 1.5 milyon ton/yıl üretim yaparak 10 yılda belirlenen alandaki kömürü üretmesi planlanmıştır. Daha sonra makinalı ayak sistemiyle Soma Holding kömür üretimini 5 milyon ton/yıla ve ocak içindeki işçi sayısını da 2400 kişiye çıkartmıştır. Gerekli emniyet yatırımları yapılmaksızın eski havalandırma ve galeri alt ya-

pısıyla sırf kar amacı güdülecek çok yüksek üretim seviyesine çıkılmış ve madencilerin hayati emniyet tedbirleri tamamen ihmal edilmiştir.

Soma havzasında halen sınırları belirlenen yaklaşık 50 milyon ton rezervli bir alanda rüdvans sözleşmesi ile İmbat A.Ş. 37 milyon ton rezervli bir alanda

hizmet alım sözleşmesi ile Demir Export ve yaklaşık 152 milyon ton rezervli bir alanda termik santral kurma amaçlı rüdvans sözleşmesi ile Hidro – Gen A.Ş firması faaliyet sürdürmektedir (Şekil-1).

Satışlar

Şekil-1: Enez Kömür sahasında TKİ tarafından şirketlere rüdvansla verilen payların dağılımını gösterir grafik

Havzada üretilen kömürün tamamı hizmet alımı veya rüdvans sözleşmesi gereğince TKİ'ye satılmaktadır. Üretilen kömürün yaklaşık % 60 ı Soma'da kurulu toplam gücü 1034 MW olan termik santralde, kalan kömür sanayi ve ısınma amaçlı olarak kullanılmaktadır.

4- MADEN FACIASI ESNASINDA YAŞANAN SORUNLAR VE TESPİT EDİLEN EKSİKLER

a- Soma'da yaşanan facia, 13 Mayıs 2014 tarihinde saat 15.10 civarında olmasına rağmen, konunun saat 18.00 civarlarında basına ve kamuoyuna "Soma'da kapalı ocak kömür işletmesinde meydana gelen kazada 2 maden işçisinin yaşamını yitirdiği" şeklinde yansımış, ardından 19.30 civarlarında bu sayının 17 kişiye yükseldiği yetkili kişiler tarafından ifade edilmiştir. Yaşanan facianın üzerinden belirtilen günde 4 saat gibi önemli bir zaman dilimi geçmesine rağmen yetkili kişiler ve işletme sahiplerinin, **konuyu ya kamuoyundan saklamak, ya da meydana gelen faciayı küçük göstermek amacıyla yanlış bilgilendirdikleri görülmüştür.** Facianın boyutları basın ve yayın organlarının olay mahalline varmaları, yerel halk

ve faciadan kurtulan maden emekçileri ile yapılan görüşmelerden sonra anlaşılabilmiş, durumun ciddiyeti ise aynı günün gece yarısına doğru (saat 24.00) yetkililer yapılan açıklamalarla anlaşılabilmiştir.

b- Soma'da yaşanan facianın boyutlarının gece yarısına doğru anlaşılması, hükümet yetkilileri ile yerel idarecilerin olayın büyüklüğünün farkına varmaları üzerine, arama-kurtarma ve ilk yardım için AFAD, Kızılay, STK'lara bağlı arama kurtarma birlikleri ile çevre iller başta olmak üzere belediyelerin itfaiye, arama-kurtarma ve zabıta birimleri olay mahalline intikal ettirilmiştir. Ancak her afet veya acil durum yönetiminde olduğu gibi, konunun iyi anlaşılabilmesi, kapalı maden ocağı gibi oldukça riskli bir alanda arama-kurtarma faaliyetlerinde eğitim ve donanıma sahip olmayan bu birimlerin yetkisiz ve tehlişeye çalışmalarına katılmayacakları kısa zamanda anlaşılmalı, dolayısıyla çağrılan, veya kurumlarınca görevlendirilen bu birimlerdeki kişiler, ocak mahallinde "**kuru kalabalık**" ve "**sevirci**" olmaktan öteye geçememiş, hatta kimi zaman yapılan çalışmalarını engeller pozisyona girmiştir.

c- Yaşanan facianın boyutlarının 13 Mayıs akşamı, gece geç saatlerine doğru anlaşılması, yeraltı maden işletmeciliğinde yaşanan acil durumlara müdahalede gelen itfaiye ekipleri ile arama-kurtarma birimlerinin yetkisiz ve yetersiz olduklarının anlaşılması ile, o ana kadar söz konusu ocakta çalışan maden emekçilerinin arkadaşlarına yardım etmesi şeklinde yürütülen kurtarma çalışmalarına çevrede yer alan diğer maden ocaklarının tahlisiye ekipleri ile TKİ'nin Zonguldak maden işletmelerindeki uzman tahlisiye ekipleri intikal ettirilmiştir. Ancak **ocakta yaşanan can pazarının zamana karşı yarıştaki önemi kavranamamış, ilk müdahale ve kurtarma çalışmalarında geç kalındığı izlenimi ve olgusunun doğmasına neden olunmuştur.**

d- 13 Mayıs 2014 tarihinde facianın yaşandığı tarihten, 17 Mayıs 2014 tarihinde kurtarma çalışmalarının tamamlandığı güne kadar geçen yaklaşık 5 gün içinde kapalı ocak kömür işletmesinde kaç işçinin tertip edildiği, bu işçilerin kimler ve hangi çerçevede maden işletmesinde çalıştığı, isimleri ve görev alanları, açıklanamamıştır. Gerek acil durum yönetiminden sorumlu bakan, gerekse şirket yetkileri tarafından bunun açıklanamamış olması, kamuoyunda farklı söylem ve söylentilerin (çocuk işçi çalıştırılması, göçmen işçilerin olduğu, faciada yaşamını yitirenlerin sayısının çok daha yüksek olduğu ve yetkililerce açıklanmadığı gibi) çıkmasına zemin hazırlamış, geçen zaman zarfında da bu söylemlerin yanlışlığına ilişkin kaygılar toplumda giderilememiştir.

Ayrıca yetkili kişiler tarafından yapılan açıklamaların yetersizliği, 17 Mayıs'ta kurtarma çalışmalarından sonlandırılmasından sonra sorumlu bakanın "*yakınlarından haber alamayan, kaybeden veya ulaşılamayan kişilerin isimlerinin AFAD Başkanlığına bildirmeleri*" şeklinde demeç vermesi, **toplumun doğru bilgilendirilmediği kaygısını arttırmış, hatta çıkan söylentilerin doğru olduğu algısını pekiştirmiştir.** Bu durum odamız heyeti tarafından olay mahallinde vatandaşlarla yapılan görüşmelerde de açık bir biçimde teyit edilmiştir.

Yaşanan bu durum; yaşadığımız bilgi ve teknoloji çağında 15-20 dakika gibi kısa bir süre içerisinde top-

lumla paylaşılması gereken basit bir bilginin (maden ocağı vardiyasında kaç kişinin tertip edildiği, isim ve unvanları, görev alanları ile çalıştığı ayak veya arınlar) dahi sorun alanı haline dönüştüğü, "çok tehlikeli işler sınıfında yer alan kapalı maden ocaklarına" kimlerin girip çıktığının belli olmadığı, "**maden ocakların yetkisiz kişiler ve gerekli güvenlik önlemleri alınmaksızın her kesimden insanın girip-çıktığı "vol geçen hanına " döndüğü** izleniminin doğmasına neden olmuştur.

Ocağın giriş kapısında yapılması gereken vardiya değişiminin sırf işçileri daha fazla çalıştırmak için üretim panolarında yapıldığı ve bu yüzden kimin işe başlayıp kimin başlamadığının bile belli olmayan bir iş sisteminin yeraltı kömür ocağı gibi hata affetmeyen bir iş kolunda uygulandığı ortaya çıkmıştır. Bu ölümler daha fazla kömür anlayışının doğal bir sonucu olmuştur.

e- Heyetimiz tarafından mahallinde yapılan inceleme ve araştırmada; Soma Holding AŞ'nin kazanın meydana geldiği ocak dışında, üç adet (Işıklar, Geventepe ve Atabacası) sahada üretim gerçekleştirdiği, kazanın meydana geldiği Eynez kapalı ocak kömür işletmesinde dahil bölgede dört maden ocağı işletmesini sürdürdükleri, bu ocaklarda toplamda 6000 kişinin üzerinde işçinin çalıştırıldığı yerel halk tarafından ifade edilmiştir.

Yine facianın meydana geldiği ocakta ise; günde üç vardiya şeklinde çalışmaların sürdürüldüğü, her vardiyada yaklaşık 800 kişinin tertip edildiği ve toplamda 2400 kişiyi bulan sayıda bir çalışanın bulunduğu belirtilmiştir. Bu boyutta bir çalışana sahip olan işletmenin işletme sahalarında yetersiz altyapı ve donanımına sahip olduğu, var olanların ise oldukça bakımsız ve yetersiz olduğu görüşü yaygındır. Ayrıca bu sayıda bir çalışana sahip bir şirketin, **Soma'da halkla ilişkiler bölümünün bulunmadığı, ocak kazasının meydana geldiği işletmede dahi halka bilgi veren bir birimin bulunmadığı** görülmüş olup, odamız heyeti tarafından yapılan ısrarlı taleplere rağmen şirkette çalışan bir çevre mühendisi dışında şirketin yetkilileri ile görüşülememiştir.

f- Facianın meydana geldiği andan itibaren gerek sorumlu bakan, gerekse de yetkili idareciler tarafından "*kazanın havalandırma sistemine yakın bir*

trafonun yanmasından kaynaklı olabileceği” bilgisi yaklaşık iki gün boyunca verilmiş, akabinde kamuoyunda yapılan tartışmalar ve ocak içinde kurtarma çalışmaları çerçevesinde gelen ilk bilgiler neticesinde, kazanın kömür kızışmasından kaynaklanabileceği ifade edilmiştir. Geçen süre içerisinde, gerek savcılık tarafından yürütülen soruşturma ve kovuşturmada elde edilen bilirkişi ön inceleme raporları, gerekse kamu idareleri tarafından yapılan incelemeler sonucu basına yansıyan bilgilere göre; kazanın muhtemelen eski ocak panolarında kömürün oksitlenmesi sonucu, kızışmasına bağlı olarak gerçekleştiği, bu durumun işletme içerisinde gerçek zamanlı olarak, izleme-kontrol ve denetiminin yeterince yapılmadığı, tedbir alınmaksızın göz ardı edilen bu sürecin zaman içerisinde büyüyerek bu faciaya neden olduğu izlenimi edinilmiştir.

Adli ve idari makamlarca yapılan inceleme ve soruşturmalar çerçevesinde aşağıda sıralanan konulara açıklık getirilmelidir:

- (i) **Yangının başlamasına neden olan olaylar zincirinin araştırılarak açığa çıkarılmalıdır.**
  - (ii) **Ocak altyapısı; proje ve donanımın (gaz sensörleri, havalandırma proje ve donanımı, altyapı imalatlarında kullanılan malzemenin kalite ve niteliği, vb gibi) açısından yeterliği sorgulanmalıdır.**
  - (iii) **İş sağlığı ve güvenlik bakımından ocağın proje, altyapı ve donanımı (işçi sayısına bağlı havalandırma miktarı, işçi sağlığının korunmasına ilişkin ocak içinde ve dışında alınması gereken tedbirler, iş güvenliği için işyerinde bulunması gereken uyarıcı levha ve işaretler ile işçinin işçi sağlığı ve güvenliği konusunda aldığı eğitimler ve eğitim sonucunda verilen belgeler v.s.) sorgulanmalı, toplumun hafızasında soru işaretleri oluşturmayacak şekilde aydınlatılmalıdır.**
- g- Heyetimiz tarafından bölgedeki incelemeler esnasında yapılan görüşmelerde; Soma’da yaygın olarak “**dayıbaşı**” denilen bir sistemle maden işletmelerinin işçi temin etikleri, dayıbaşılarn hem işletmeden ücret aldıkları, hem de getirdikleri her işçinin ücreti üzerinden kendilerine ödeme yapıldığı ifade edilmiştir. Ayrıca **dayıbaşılarn işçiler**

üzerinde hem idari, hem de mali vesayet uygulayarak baskı kurdukları, işverenlerin işçilerin verimliliklerini artırma adına bu sistemi destekledikleri ifade edilmiştir.

Ayrıca çalışanların oldukça düşük ücretle çalıştırıldıkları, “verimliliğin artırılması amacıyla **prim uygulaması**” adı altında verilen teşvik primleri yüzünden işçilerin sağlıklarını hiçe sayarak zaman zaman bu ağır iş kolunda 15-16 saat çalıştırıldıklarına da vurgu yapılmıştır.

- h- Facianın meydana geldiği kömür işletmesi için yapılan hizmet alım anlaşmasına göre, 18 milyon ton olan toplam rezervin 10 yıl içinde çıkarılması sözleşmeye bağlanmış olmasına rağmen, şirketin bu süreci dikkate almaksızın günlük 10 - 12000 ton civarında, yılda ise 3 milyon tonun üzerinde bir üretim gerçekleştirdiği, gerekli alt yapı ve mekanizasyon sistemi kurulmaksızın ocak içinde her vardiyada 800’e yakın kişinin tertip edilerek üretimin gerçekleştirilmesinin (üretim zorlaması) iş güvenliğinde zaafiyete neden olduğu yapılan görüşmelerde tespit edilmiştir.
- ı- TKİ tarafından yapılan rödövan anlaşmalarında, işletme sahiplerine “kömür alım garantisi verilmesinin işverenleri işletmelerde gerekli emniyet ve güvenlik tedbirlerini almaksızın aşırı üretim yapmaya teşvik etmekte, bunun da güvenlik- üretim miktarı arasındaki zincirin kırılmasına neden olduğu anlaşılmaktadır.

5- ÖNERİLER

Ülkemiz; jeolojik anlamda Tetis kuşağı ülkeleri olarak tanımlanan Alp-Himalaya Orojenik kuşağı içerisinde, Tetis okyanusunun kapanması ile oluşan bir coğrafi bölge üzerinde yer almakta olup, bu kuşağın jeolojik yapısı bir yanda zengin yeraltı kaynaklarının oluşumunu sağlarken, diğer yandan da önemli jeolojik riskleri bünyesinde barındırmaktadır.

Emperyalist ülkelerin gerek geçmişte gerekse de günümüz ve önümüzdeki 50- 100 yıllık stratejilere baktığında; Tetis kuşağı üzerinde yer alan ülkeleri istikrarsızlaştırarak zengin yeraltı kaynaklarının talanına dayalı stratejileri ve uygulamaları devam etmektedir. Bu durum her ülkenin kendi öznel koşulları dikkate alınarak yapılmaya çalışılsa da, ister en batıda yer

Emperyalist ülkelerin gerek geçmişte gerekse de günümüz ve önümüzdeki 50-100 yıllık stratejilere bakıldığında; Tetis kuşağı üzerinde yer alan ülkeleri istikrarsızlaştırarak zengin yeraltı kaynaklarının talanına dayalı stratejileri ve uygulamaları devam etmektedir. Gelişmiş emperyalist ülkelerin bu kuşağın jeolojisinin aydınlatılmasına yönelik girişimleri bilimsel bir meraktan öte, bu kuşaktaki ülkelerin ucuz işgücü, ucuz hammadde, sermaye ve mal ihracı alanlarındaki sömürü potansiyelinden kaynaklanmaktadır.

alan İspanya ve Portekiz olsun, isterse de en doğuda yer alan Pakistan, Hindistan, Tibet’le devam eden Güneydoğu Asya ülkeleri olsun, geçmişte olduğu gibi günümüzde de bu kuşak içinde yer alan ülkelerin kaynaklarının talanına dayanan bir sömürü politikasının uygulanmasına devam edilmektedir.

Gelişmiş emperyalist ülkelerin bu kuşağın jeolojisinin aydınlatılmasına yönelik girişimleri bilimsel bir meraktan öte, bu kuşaktaki ülkelerin uz işgücü, ucuz hammadde, sermaye ve mal ihracı alanlarındaki sömürü potansiyelinden kaynaklanmaktadır. Diğer yandan gelişmiş kapitalist ülkelerde yükselen çevre duyarlılığı, bu alanda kazanılmış ve sermayeye ağır yükler getiren hukuksal ilerlemeler, madencilik çalışmalarının özellikle yarı sömürge, yeni sömürge ülkelere kaydırılmasında önemli bir rol oynamaktadır. Bu da önümüzdeki dönem içerisinde, Tetis kuşağı ülkeleri üzerindeki baskıyı artırmaya, her ne pahasına olursa olsun madencilik üretim faaliyetlerin sürdürülmesine dayanan bir sistematığın oluşmasına neden olacaktır.

Global kapitalizm bir yandan Tetis kuşağının yeraltı kaynaklarını sömürürken mevcut risklerin, doğaya ve insana yönelik ölümcül tehlikelerin bedelini ve sorumluluğunu, mazlum halklara ödetmektedir. Yerli işbirlikçileri ağızyla dile getirdikleri “kader”, “fitrat” vb kavramlar yerel halk değerleri ve kültürünün bu zulüm ve talan politikasını kolaylaştırmak, mistifiye etmek hatta kutsallaştırmak amacıyla, istismar edilmesidir. Oysa yaşadıklarımız “ne takdir ilahi” ne de “fitrat meselesi”dir. Şehirlerimizin afet güvenliğinden yoksunluğu ile madenlerimizin iş güvenliğinden yoksunluğu aynı sistemin, NEOLİBERAL sömürü zulumünün bir sonucudur.

Ülkemiz açısından da bu durum farklı değildir. Gerek mevcut siyasi iktidarın geçen 12 yıllık icraatlarına, gerekse de TBMM’de kurulan “ihtisas komisyonlarının” veya “araştırma komisyonlarının” çalışmalara

ına bakıldığında, madencilik konusunun toplumsal ihtiyaçların ve sorunların çözümü yerine uluslararası sermayenin ihtiyaçlarının karşılanmasına odaklı ele alındığı; orman, zeytincilik, çevre, mera vb. kanunlarda madencilik faaliyetlerine kısıtlama ve yasaklama getirmeyecek şekilde gerçekleştirilen değişikliklerin uluslararası sermayeye hizmet eder şekilde düzenlendiği görülmektedir

Soma faciasında yaşadıklarımızdan alınması gereken “uyarıları” ve aşağıda sunulan “çözüm önerilerimizin” bu yaklaşım içinde değerlendirilmesi gerektiği inancındayız;

1. 13 Mayıs 2014 tarihinde Soma’da meydana gelen olay, bir “iş cinayeti” olarak nitelenemeyecek ölçekte etki yaratarak bir “iş katliamı” halini alan, Ülkemiz tarihinin en kötü trajedilerinden biri olmuştur. Bu facia ne yazık ki Ülkemiz için münferit bir olay olmayıp, genel bir durumun yansıması ve egemen NEOLİBERAL/ÖZELLEŞTİRME POLİTİKALARININ bir sonucudur.

Çok tehlikeli bir işkolu olan madencilikte özelleştirme ve taşeron uygulaması sonucunda, işçi sağlığı ve iş güvenliği alanında standartlar önemli oranda düşmüş; sermayenin daha fazla kar ve üretim için yaptığı zorlamalar ve umarsızlıklar, yaratacağı “ağır risklere rağmen” gözardı edilmiştir. Bugüne kadar yaşanan “kazalar bu işin fitratındaki olağan şeyler” olarak gösterilmeye çalışılmıştır.

Soma faciası bizlere bir kez daha göstermiştir ki; NEOLİBERAL/ÖZELLEŞTİRME POLİTİKALARI TERK EDİLMEYEN, 6331 Sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanununa göre yapılan “özde değil sözde denetimler” sürdürülükçe facialar sona erdirilemeyecektir.

2. Yeraltı kaynakları, milyonlarca, yıllık jeolojik süreçler sonucunda oluşmaları, oluşum süreçlerinin herhangi bir özel emek ve çabanın harcanma-

ması nedeniyle bir çok ülkede olduğu gibi ülkemizde Anayasanın 168. Maddesine göre kamu malı olarak görülmektedir. Ancak mevcut yasal düzenlemelerin bu kamusal kaynakları arzu edilen şekilde işletilmesine olanak vermediği bilinmektedir. Bu açıdan bakıldığında, ülkemiz madencilik sektöründe önemli sorunlar yaşanmaktadır. Başta Anayasamıza göre kamunun malı olan maden kaynaklarının uluslararası norm ve standartlar baz alınarak arama, araştırma, geliştirme, işletme, terk, çevresel etkileri, ruhsatlandırma ve iş güvenliği gibi hizmetlerinin yeniden tanımlanması gerektiği açıktır.

Bu kaynaklardan ülke insanına maksimum faydanın sağlanacağı, insana, doğaya, çevreye, canlı yaşama zarar vermeyerek uç ürüne dönüştürülerek işletilmesini esas alan, katılımcı bir anlayışla hazırlanan bir **“ulusal madencilik strateji”** ihtiyaç bulunmaktadır. Katılımcı bir anlayış temelinde ulusal strateji oluşturulduktan sonra ihtiyaç duyulan kanuni düzenlemeler bu strateji belgesi baz alınarak düzenlenmelidir.

Ülkemizin 2014-2018 yılları arasındaki stratejik belgesi olan 10. Kalkınma Planındaki “Madencilik” bölümü konuyu yatırım/ekonomik boyutuyla ele alan bir perspektife sahiptir. Bu başlık altındaki değerlendirmelerin gerçek toplumsal ve bilimsel ihtiyaçlar temelinde yeniden ele alınması gereklidir.

Öte yandan, Madencilik sektöründeki sorunların çözümlenebilmesi amacıyla alanında tam yetkili bir **“Madencilik Bakanlığı”** kurulmalı; TKİ, MİGEM, MTA vb madencilik alanında faaliyet gösteren kurumlar bu bakanlığın bünyesinde toplanmalıdır.

3. Tetis kuşağı ülkesi olarak madencilikten şehirleşmeye, imar planlamadan ulaşım politikasına her sektörel uygulama ve projelendirmede sahip olduğumuz jeolojik zenginlikleri jeolojik risklerle beraber yönetmek zorunda olduğumuzu, can kaybı gibi ağır bedeller ödediğimiz olayların yaşanmasına fırsat vermeden her zaman hatırlamalıyız.

Madencilikte; kömürlerin jeolojik özellikleri ile ortamın jeodinamik karakteristiklerinin yeterince gözönüne alınmaması, işletme ve risk analizlerine yansıtılmaması kabul edilemez. Diğer her konu gibi Soma Kömürlerinin jeolojik ve jeomekanik özelliklerinin de “ocaktaki üretim zorlaması” ve daha fazla kar uğruna gözardı edildiği açıktır

4. TKİ ile Soma Kömürleri A.Ş. arasındaki sözleşmeye göre Asıl İşveren TKİ. Dolayısıyla Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığıdır. İş güvenliği denetiminden birinci derecede sorumlu olan ise Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığıdır.

Bu nedenle, iş güvenliği ihmalleri ve usulsüzlüklerin tamamından Çalışma ve Sosyal Güvenlik, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlıkları ve TKİ yetkililerinin birinci derecede sorumlu tutulması gerektiği açıktır.

3213 sayılı Maden Kanununun Ek Madde 7 maddesi de bunu düzenlemektedir. Düzenlemede; **“Maden ruhsat sahiplerinin, ruhsat sahalarının bir kısmında veya tamamında üçüncü kişilerle yapmış oldukları rüdvans sözleşmelerinde, bu alanlarda yapılacak madencilik faaliyetlerinden doğacak İş Kanunu, iş sağlığı ve güvenliği ile ilgili idari, mali ve hukuki sorumluluklar rüdvansçıya aittir. Ancak bu durum ruhsat sahibinin Maden Kanunundan doğan sorumluluklarını ortadan kaldırmaz.”** şekilde açık bir biçimde ruhsat sahibinin de sorumlu olduğunu ortaya koymaktadır.

Ancak bugüne kadar gerek hukuki açıdan Akhisar Başsavcılığınca yapılan soruşturmada, gerekse de yapılan idari soruşturmada ne TKİ Genel Müdürlüğünün Eynez Kömür Ocağına 100 m. mesafede bulunan kontrol teşkilatında, ne TKİ Genel Müdürlüğünde, ne Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'nın sorumlu Müsteşar ve Müsteşar Yardımcılarına ilişkin herhangi bir işlemin yapılmaması kabul edilemez. TKİ Genel Müdürlüğüne ait olan ruhsat sahasında yaşanan olayda ruhsat sahibinin hiç sorumlu tutulmaması hem hukuken, hem ahlaken ve hemde vicdanen kabul edilemez. **Bu açıdan bakıldığında gerek Akhisar Başsavcılığınca yürütülen hukuki soruşturmada, gerekse de ruhsat sahibi konumunda bulunan Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığının da sorumluluğu bulunan yetkili ve sorumlu kişilere yönelik idari ve hukuki soruşturma başlatılmalı, süreç tamamlana kadar ise görevlerinden el çektirilmelidirler.**

5. Üst birliğimiz TMMOB'nin sendika ve diğer meslek odaları ile DKÖ'lerle gerekli işbirliği ortam ve mekanizmalarını yaratarak eğitim, sağlık, afet, yapı denetim ve imar, enerji, madencilik vb sektörlerde son 30 yıldır uygulanan özelleştirme uygulamalarını sonuçlarıyla birlikte ele alan bir

çalışma başlatmalı; "kamuyu bilgilendirmesi" gerçekleştirilmelidir.

6. İşçi sağlığı ve güvenliği konusunda uluslararası çalışma yasaları ve sözleşmeleri (ILO sözleşmeleri) baz alınarak güvenlik ve iş kanununda gerekli değişiklikler yapılmaz. Çalışma yasalarında bu değişiklikler yapılmadan ILO'nun başta tehlikeli ve çok tehlikeli işlere ait düzenlediği sözleşmeler (ILO-167, ILO-176 gibi) TBMM de kabul edilmiştir.

7. İşçi Sağlığı ve güvenliğine ilişkin tedbirler sıklaştırılmalı, Çalışma Bakanlığı tarafından evrak üzerinde yapılan denetimler yerine, iş mahallinde gidilerek sık denetimler yapılmalı kanuna aykırı uygulamalara getirilen zorunlu yaptırım ve cezalar artırılarak caydırıcılık sağlanmalıdır.

Başta kamu kurumları olmak üzere çalışma hayatı alanında kölelikle eş anlamlı hale gelen veya bunun bir versiyonu olan dayıbaşı ve benzeri uygulamalar kaldırılmalıdır.

8. İşçi sağlığı güvenliğine ilişkin tedbirler liselerde ve üniversitelerin mühendislik ve tıp alanı başta olmak üzere zorunlu ders haline getirilmeli, işlerden sorumlu olan mühendis, mimar, doktor vb. meslek disiplinleri eğitim süreçleri içinde kendi işkollarında yaşanan iş risklerini görerek hareket etmeleri sağlanmalıdır.

9. Madenlerin işletme öncesi, işletme dönemi ve sonrasındaki hertürlü mühendislik uygulamaları ülkemizde ne yazık ki uluslararası standartların çok gerisinde kalmaktadır.

Geri dönüşümü mümkün olmayan maden kaynaklarımızın aranması, geliştirilmesi ve işletilmesi aşamasında yeterince jeolojik etüdlerin yapılmaması nedeniyle gerçek potansiyelleri bilinmemekte, bunun sonucunda da uygun tesisler kurulmamakta ve üretim kaybına neden olmaktadır.

Bir maden yatağında ekonomik ve güvenli bir üretimin yapılabilmesi için temel jeolojik (tektonik, jeoteknik, mineralojik ve jeokimyasal) özelliklerinin bilinmesi gerekmektedir. Örneğin işletme öncesinde, jeoteknik parametrelerin uluslararası standartlara uygun olarak belirlenmesi sonucunda üretim yapılacak açık ocak veya yeraltı işletmelerinde uygulanacak yöntemler ile üretimin güvenli

yapılması sağlanmaktadır. Ayrıca işletme alanlarında yapılacak detay tektonik ve jeokimyasal çalışmaların işletmelerimizde detay ve gereksiz bir çalışma gibi görünmesine karşın, güvenlik açısından da son derece önem arz ettiği bilinmektedir. Örneğin yeraltı kömür işletmelerdeki metan veya karbondioksit gazının hareketi çoğunlukla kırıkların kontrolündedir, işletme öncesinde ve sırasında gerçekleştirilecek detay tektonik çalışmalar ile metan veya karbondioksit gazının hangi kırık sistemlerini takip edebileceği, bu kırık sistemleri dikkate alınarak dizayn edilen güvenlik tedbirleri ile muhtemel kazaların kontrol altına alınabileceği bilinmektedir.

Ülkemizde; maden işletmelerinde yaşanan ölümcül kazaların birincil sebebinin, heyelan, kayma, blok devrilmesi, göçme gibi tamamen önlenemez sebeplerden meydana geldiği bilinmektedir. Tüm dünyada buna ilişkin kazaların önlenmesi amacıyla, ocakta üretimin yapıldığı alanlarda günlük düzenli olarak jeoloji mühendislerince "açık maden ocaklarında jeoteknik parametrelerin toplanması ve değerlendirmesi, kapalı maden ocaklarında jeoteknik parametrelerin toplanması ve değerlendirilmesi" gibi uluslararası standartlarına göre jeoteknik parametreler toplanıp değerlendirildikten sonra, o alanda herhangi bir blok devrilmesi, heyelan, göçme vb. kayaçların jeomekanik yenilmelerinden kaynaklanan risk unsurunun bulunup, bulunmadığının tespit edilip değerlendirilmesinden sonra ocakta üretim yapılan alanlara işçiler gönderilerek gerekli üretim gerçekleştirilmektedir. Ancak ülkemizde mevcut mevzuat buna olanak sağlamaktadır. Maden uygulama yönetmeliğinde hızlı bir değişikliğe gidilerek kısa süre içerisinde heyelan, blok devrilmeleri, kaya düşmesi, göçme ve kaymalardan kaynaklanan ölümcül kazaların önüne geçilmelidir.

6- YARARLANILAN KAYNAKLAR

TKİ web (http://www.tki.gov.tr/dosyalar/komur_nedir.pdf)

Ünalın, G., 2010. Kömür Jeolojisi. MTA Eğitim Serisi-41. Ankara. 556s.

Yılmaz, A.İ. Eynez Kömürlerinin Kendiliğinden Yanabilirliği ve Havalandırma Sisteminin Ocak Yangınlarına Etkisi (<http://somamyo.cbu.edu.tr/docs/dergi/sayi3/SMYO36.pdf>).